

ALBERT BASTARDAS I BOADA

Catedràtic del Departament de Lingüística General i director del CUSC - Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació, de la Universitat de Barcelona

SOBRE L'ÚS DE LA LLENGUA CATALANA ENTRE ELS JOVES

RESPOSTES AL QÜESTIONARI PRESENTAT PER JOSEP GIMENO PER AL
REPORTATGE PUBLICAT AL BUTLLETÍ D'ÒMNIUM CULTURAL ("Alerta
per l'ús del català entre el jovent", n.12, 2009)

-Qüestionari

· Per què cau l'ús del català entre el jovent - especialment a l'àrea metropolitana - quan és la generació que més coneixement té de la llengua?

El volum general d'ús del català no depèn només del grau de coneixement que en tinguin les persones. A la Catalunya actual la societat es compon d'individus que tenen llengües inicials diferents, i, el castellà és actualment l'idioma majoritari en aquesta funció. A causa de les grans migracions del segle passat i de les més recents, en conjunt el castellà ha passat per davant del català com a llengua de les famílies. Això, però, no vol pas dir que la població d'origen catalanoparlant hagi abandonat l'ús habitual de la seva llengua ni que no hi hagi població d'altres orígens que adopti el català com a llengua habitual i dels seus fills. El que passa és que les estadístiques reflecteixen els canvis en el conjunt de la població resident a Catalunya, que ha estat extraordinàriament modificada per aquests massius desplaçaments. Quan un grup lingüístic és sol en el seu territori, els usos lingüístics donaran el 100% per al seu codi, però si

hi van a viure massivament altres poblacions, la proporció relativa d'ús de la llengua autòctona baixarà encara que el grup originari no hagi canviat per res els seus comportaments. Simplement ara hi ha més persones que parlen que no pas abans, i moltes ho fan de manera diferent.

A més, l'evolució d'una situació com aquesta pot portar a resultats distints segons diversos factors, i, entre ells, la taxa de natalitat de cada un dels grups lingüístics presents. Una situació pot començar amb unes determinades proporcions i, sense que hi hagi noves migracions, per exemple, aquelles es poden anar modificant si el nombre de nous individus que produeix cada grup lingüístic és asimètric. Si, posem per cas, els immigrants tenen més fills que no pas els autòctons, els volums inicials de cada un dels grups es poden anar modificant i, per tant, també els volums d'ús de cada una de les llengües en el conjunt estadístic. Augmentarà l'ús de la llengua del grup demogràficament més actiu, i disminuirà el de l'idioma del grup menys actiu. Molt probablement aquest és un factor que, entre d'altres, podria explicar els percentatges de disminució d'ús del català entre el jovent de les àrees metropolitanes. I encara n'hi ha un altre: a conseqüència de la minorització demolingüística del grup catalanòfon en aquestes zones pot passar perfectament que alguns dels seus membres, immersos en escoles i grups socials molt majoritàriament castellanoparlants, renunciïn a l'ús del català en aquests àmbits i usin habitualment el castellà a l'exterior de la família.

El fet que a l'escola els individus de llengua inicial no-catalana puguin aprendre i fer servir el català com a idioma formal d'escolarització no significa que de forma automàtica adoptin aquesta llengua per a d'altres usos socials, especialment els informals i

quotidians. Aquests, sobretot en els casos de gran concentració de població de la mateixa llengua inicial, tendiran a continuar essent realitzats per l'idioma d'origen d'aquestes persones. Això només canvia en les situacions en què les proporcions demolingüístiques són molt favorables al conjunt receptor i/o en aquelles en què és molt clara la pressió social, política i econòmica a favor de l'adopció de la llengua de la societat d'acollida, factors que ara com ara es donen en poca intensitat a la Catalunya contemporània.

· En quins àmbits està millor i pitjor el nivell d'ús del català entre el jovent?

Està millor en aquells àmbits geosocials en què la població d'origen catalanoparlant és majoritària, i així el català és la llengua social naturalment usada. Entre la població d'origen no-catalanoparlant, el català és més usat -però no pas totalment ni exclusivament- en l'àmbit escolar com a idioma formal d'aprenentatge i de relació amb els mestres i professors, tot i que, especialment a la secundària, aquest darrer aspecte sembla que no està del tot clar. A part d'això, l'ús del català en les activitats relacionades amb els mitjans i les noves tecnologies acostuma a ser força més baix que no pas el del castellà, degut a l'estructura de mitjans existent i a la poca presència del català en els programes informàtics, jocs, vídeos, etc. Hi ha un repte clar i és el d'augmentar l'ús del català en les relacions intergrupals, és a dir, en aquells contactes entre les persones d'un i altre origen lingüístic. Aquí encara hi predomina innecessàriament l'ús del castellà, quan el català hi podria ja ser adoptat si els interlocutors d'aquest origen lingüístic no evitessin tan sovint que els d'altres orígens puguin usar-hi el català.

- Quin paper hi ha de jugar l'escola i l'ensenyament secundari per millorar el nivell d'ús?

Importantíssim. El sistema educatiu és central en una situació com la catalana en què s'ha modificat tant i tant la composició de la població. Degut a la desproporció que ha anat prenent la població immigrada –la d'abans més la d'ara– respecte de la d'origen autòcton, l'escola ha de ser el gran instrument comú de socialització lingüística. Abans, fins i tot en ple franquisme, els factors demolingüístics podien fer aquesta tasca de bilingüització oral en català de la població desplaçada. Avui, el llindar de la bilingüització 'espontània' s'ha passat de totes totes i ha de ser l'organització educativa del país la que faciliti el desenvolupament adequat dels coneixements lingüístics comuns de la població que avui resideix a Catalunya.

Això, però, no és pas cap objectiu fàcil, com s'està veient. Els grans volums i les grans concentracions de població de llengua inicial no-catalana en determinades àrees fan que el contacte habitual amb la població d'origen autòcton sigui impossible o bé molt difícil o escadusser. Aleshores, els centres escolars s'han de percebre i s'han d'organitzar com a autèntics centres de L2, és a dir, d'ensenyament de 'llengües segones', ja que la gran majoria dels alumnes no tindran pas el català com a llengua inicial. Això implica reforçar les metodologies més adequades a aquest objectiu i sobretot un compromís clar dels mestres i professors per tal de poder assolir la bilingüització efectiva en català dels milers de nois i noies que no han adquirit aquest idioma en la família o en l'entorn social immediat.

A més, doncs, de l'ús del català com a llengua habitual i clarament preferent de relació a l'escola i a l'institut, cal complementar els usos

formals amb estratègies dinàmiques de col·loquialització, que puguin arribar a desenvolupar la fluïdesa i la comoditat en l'ús del català per part de tots els individus que no el tenen com a llengua primera. Igualment, és peremptòria la intervenció en les activitats extraescolars, esportives i de lleure, que s'associen a activitats menys formals i institucionals que les purament escolars, per tal de poder escapar de la imatge del català com a llengua massa rígida i purament escolar o acadèmica. Cal ràpidament més imaginació i més acció en aquest terreny.

· Si no es millora el nivell d'ús, es corre el risc d'una "llatinització de la llengua"? S'estudiarà i no es farà servir en un futur?

Aquest és un risc potser en el cas de les poblacions de llengua inicial no-catalana si certament veuen i creuen que no cal usar per res el català a Catalunya. Per a la població de llengua primera catalana no crec que això hagi d'ocórrer, si més no ara per ara a la Catalunya estricta, tot i que si avança la percepció de minoria en el propi territori històric no es puguin descartar evolucions de deserció lingüística futura. El que cal, doncs, és apostar per la utilitat i funcionalitat socials del català en la vida diària com a llengua de relació intergrupals a Catalunya -es vingui d'on es vingui- i sobretot en la vida laboral. A part del sistema educatiu, l'altre gran camp d'actuació han de ser les empreses, que han de procurar fer del català l'idioma quotidià més habitualment usat internament i externament, reconeixent, és clar, l'ús d'altres idiomes en les relacions extracatalanes. El català ha de ser percebut per la gent jove, sigui de l'origen que sigui, com la llengua més útil a Catalunya per guanyar-s'hi la vida, i com la més prestigiosa socialment, sense

que això vulgui dir ni no saber bé altres llengües ni haver d'abandonar-ne cap altra. La clau de volta del sistema, en una situació de multilingüisme social, és que el català disposi de funcions exclusives i/o clarament habituals, que el facin ser percebut com un instrument útil i pràctic de comunicació i de vida social. I, en una societat amb tants moviments migratoris com la nostra, el món econòmic i comercial és fonamental en la integració lingüística de les poblacions. Cal, doncs, una col·laboració estretíssima entre les empreses i el Govern en aquest pla.

· Què cal fer amb el fet que els joves catalanoparlants tendeixen a canviar l'idioma de conversa per l'espanyol?

Sí, són la majoria lamentablement. Aquí sí que potser s'esperava un canvi sociolingüístic més important que el que s'ha produït, ja que estem parlant del comportament del propi grup de llengua inicial catalana. Per raons no exactament identificades, però que podem intuir, s'ha reproduït intergeneracionalment l'hàbit dels individus de llengua primera catalana d'usar el castellà de forma immediata amb aquells interlocutors que els parlen o responen en aquest idioma o bé que són simplement percebuts com a no-catalanoparlants per raó d'algun element que els acompanya, com ara la fesomia, el color de la pell, la professió que exerceixen, el lloc on es troben, l'accent que els noten en parlar, etc. Es tracta, doncs, d'una imitació del comportament ja existent i que es va establir en les èpoques inicials del contacte amb la població castellanòfona, quan aquesta encara podia no tenir competències suficients en català. Ara, però, el cas ja no es dona -si de cas només minoritàriament en població arribada recentment- i la comprensió del català és molt generalitzada, i, entre

els joves, també la competència -si més no potencial- per poder parlar-lo.

Aquest hàbit, ara repeteixo plenament injustificat, té com a efecte dificultar la pràctica conversacional del català per part de tots aquells que no el tenen com a llengua inicial, ja que si ja m'acosto jo, no cal que t'acostis tu. Això certament encara pot disminuir més la motivació per fer l'esforç de practicar el català i de retruc pot augmentar la percepció d'inutilitat i prescindibilitat d'aquesta llengua. Si ni la pròpia població d'origen no prefereix el català per conversar, per quins sets sous l'han de parlar les altres poblacions d'origen immigrant? La qüestió és crucial i s'ha de portar el problema a la consciència dels joves, per fer-los veure els efectes evolutius 'cecs' del seu comportament actual. El Govern ha d'estudiar molt a fons la situació i enfrontar el problema amb claredat i eficàcia, a tots els nivells de la societat. I els individus, en especial els joves que tenen el català com a llengua inicial, han de canviar els seus hàbits quotidians, tot sabent que el seu comportament serà habitualment ben entès per la resta de persones que viuen a Catalunya, si se'ls explica adequadament la situació. S'han de preparar estratègies, accions i materials i difondre-les a través del sistema educatiu, de les empreses, dels sindicats, de les organitzacions socials, etc. La societat catalana, en conjunt, no ha de tenir por de debatre el tema. Només a través d'un gran debat públic, tant a nivell micro com macro, es pot solucionar l'actual situació.

· Què es pot fer per promoure el català entre la població llatinoamericana?

El mateix que entre les altres poblacions. Fer que el català sigui útil i realment necessari i pràctic en la vida laboral, explicar-los la nostra situació i els fets històrics que ens han dut a l'estat actual de les

coses, i fer-los saber que comptem amb ells en el nostre projecte nacional i lingüístic.

• **Quines mesures proposen a la Generalitat per fomentar l'ús del català?**

En proposem de diverses i sobre distints camps. Per exemple, per tal de **canviar els hàbits lingüístics intergrupals** dels joves de llengua inicial catalana, pensem que una de les possibles accions més eficaces en aquest sentit podria ser la de proposar-se la instauració i legitimació d'una norma social general que es basés en el criteri de *'persona en edat escolar o jove' = llengua catalana*, ja que a hores d'ara tota la població infantil i jove catalana ha estat ja escolaritzada en aquesta llengua, encara que sembli que el grup d'origen catalanoparlant no ho sàpiga. Per canviar els comportaments ja instaurats en els adolescents i joves actuals, proposem que el català sigui projectat clarament com a llengua habitual d'interrelació grupal, es vingui d'on es vingui. El Govern hauria de promoure un **Programa Nacional integrat** que, amb la participació sinèrgica de campanyes mediàtiques, debats a la premsa, ràdio i TV, documents audiovisuals i webs informatius a Internet, i discussions i accions als centres escolars i entitats socials, portés intel·ligentment a la consciència l'ús anòmal actual i que impulsés adequadament el canvi dels hàbits lingüístics actuals favorables encara a l'ús intergrup al del castellà. Cal anar més enllà de les campanyes clàssiques i debatre clarament el tema arreu.

Per impulsar les **competències i l'ús en el grup de llengua inicial no-catalana** pensem que el Govern ha de dur a terme una revisió a fons de les estratègies lingüístiques que s'han seguit fins ara tant a primària com a secundària. Cal aconseguir que els mateixos mestres i professors vegin clar que el desenvolupament de les competències orals és absolutament prioritari en una situació com la de la Catalunya actual, sense que això vulgui dir que s'hagin de menystenir els aspectes escrits de la llengua, que eren la responsabilitat clàssica de l'escola. Sociolingüísticament, un dels grans objectius ha de ser evitar que els alumnes que vinguin d'altres llengües puguin no sentir-se segurs de les seves habilitats conversacionals i col·loquials en català.

Per a això, en l'ensenyament secundari cal corregir el fet que molts professors d'aquest nivell, situats especialment en centres on la majoria de la població no és catalanoparlant d'origen, se sentin inclinats a no usar amb els alumnes el català sinó el castellà, oblidant precisament la necessitat de consolidar la pràctica del català per part dels alumnes. Precisament és a la secundària, amb nous companys, on molts adolescents podran presentar-se també interpersonalment com a 'catalanoparlants', i establir pautes d'ús d'aquest codi, si més no amb alguns altres alumnes i/o de manera estable amb els professors. També proposem que el Govern promogui un gran **programa nacional de promoció de les activitats esportives i de lleure** en què el català sigui l'idioma troncal habitual i d'aquesta manera ajudi els joves de L1 no-catalana a identificar aquests àmbits com a apropiats també per a l'ús del seu bilingüisme en català.

Pel que fa al **discurs** de les accions de política lingüística, creiem que el Govern ha d'introduir amb força en el discurs públic la **perspectiva europea**, sortint del marc purament espanyol, tot fent conèixer a la població, i especialment als joves, que el català no és cap llengua 'minoritària' en el marc continental. La comparació amb

altres comunitats semblants -com ara la sueca, la noruega, la danesa, la neerlandesa, etc.- ha d'actuar com a horitzó per a la nostra, ja que no hi ha cap justificació perquè el català no hagi de tenir, interiorment i exteriorment, el mateix que tenen aquestes altres col·lectivitats europees, encara que puguin tenir distintes formes d'estructuració política.

Igualment ha de ser emfasitzada la legítima funció del català com a **llengua comuna** de comunicació i de cohesió social entre els distints col·lectius, tot respectant adequadament els distints idiomes d'origen, i afavorint la integració dels distints grups en un projecte nacional compartit. Clarament, la preeminència del català en els usos socials té plena justificació si tenim en compte precisament la integració de Catalunya en el marc espanyol general, en què l'ús del castellà és pràcticament general i exclusiu en la comunicació pública.

El Govern també ha de fer atenció en el fet que els programes de ciències socials dels Instituts de secundària incorporin les explicacions històriques i socials que calguin, per tal de vehicular un coneixement adequat de les causes que ens han dut a la situació actual i dels valors que han de presidir la convivència multilingüe a Catalunya. En aquest sentit cal igualment evitar la identificació de la llengua catalana només amb determinades formes socioculturals i maneres de viure, ja que s'ha de veure, en tant que llengua comuna i compartida per tots, com a vehicle vàlid i plenament apte per a reflectir i expressar la diversitat cultural i d'orígens existent.

Una de les accions cabdals si volem que el català tingui futur és també que la Generalitat impulsi amb claredat que el català sigui la **llengua laboral** més habitual a les empreses i organitzacions de Catalunya. En tots els estudis sociolingüístics la llengua de la feina es mostra com un factor molt important, i ho és més encara a Catalunya

si tenim en compte les desfavorables condicions demolingüístiques. Les migracions, que cerquen el millorament social i econòmic, seran sempre sensibles a les condicions de la seva vida laboral. En aquest sentit, per exemple, el simple fet de normalitzar efectivament la retolació, els catàlegs, l'etiquetatge, l'atenció oral i escrita als clients, etc., com a àmbits de la comunicació amb el consumidor, ja representaria un avenç important que podria contribuir a fer replantejar altres aspectes interns de la política lingüística de les organitzacions.

Això podria portar a un canvi substancial, tenint en compte que es crearia l'expectativa d'exigència als treballadors de bancs, botigues, bars, restaurants, discoteques, etc. de conèixer la llengua per accedir al lloc de feina, i en confirmaria la seva utilitat. Cal una acció resolta del Govern per tal de fer que els preceptes estatutaris i legals actuals siguin aplicats efectivament en els centres comercials i laborals, tot comptant igualment amb la responsabilitat social corporativa de les empreses.

Una altra de les actuacions fonamentals hauria de ser **sobre els mitjans de comunicació i el consum lúdico-cultural**, que tenen una influència creixent en els joves. En aquest sentit, les autoritats catalanes haurien d'aconseguir que en els nous canals de TDT -tant generalistes com especialitzats- el català hi tingués una presència majoritària, i que el màxim de continguts catalans es trobessin disponibles 'a la carta' en la televisió IP per Internet. Igualment caldria trobar les solucions adequades per augmentar la presència de publicacions periòdiques en català en els quioscos, especialment adreçades al públic adolescent i juvenil. A més, caldria també corregir l'escandalosa poca presència del català en els diaris gratuïts metropolitans sufragats per la publicitat -molt sovint institucional- que es reparteixen quotidianament.

Pel que fa a **Internet**, el Govern ha de vetllar perquè el català hi tingui la presència adequada i la població catalana hi pugui trobar continguts i materials atractius, interessants i útils, que facin que no hagi d'anar a cercar-los necessàriament a webs en altres llengües. És molt important que es vigoritzi al màxim el domini .cat i que s'hi incloguin les comunitats internacionals de més acceptació (com ara *YouTube*, *Facebook*, etc.), que haurien de trobar-s'hi disponibles en català. Igualment, el Govern ha d'explorar la possibilitat que el català pogués ser inclòs en els videojocs de més èxit, igualment com fa i ha de continuar fent perquè sigui inclòs en la telefonia mòbil i altres ginyes semblants.

Tampoc cal no ignorar la gran importància que els referents **musicals, cinematogràfics i audiovisuals** en general poden exercir sobre els joves, i, per tant, cal que el Govern ajudi i promogui la creació pròpia i el sorgiment de grups i productes en català potents i de qualitat. Pel que fa al cine que ve de fora, caldria actuar prioritàriament sobre els productes d'èxit adreçats al públic infantil i juvenil, doblant-los al català. Calen, en general, polítiques audaces i adequades per tal d'oferir entreteniment juvenil mediàtic i musical en català, que pugui ser acceptat pel conjunt dels joves, tinguin l'origen que tinguin.

• Temen que les mesures es percebin com una imposició lingüística?

Pot ser que, com sempre, hi hagi alguns grups interessats a presentar aquestes polítiques legítimes de promoció del català com a discriminatòries i injustificades, i persones que, de bona fe, puguin

pensar que aquestes accions no s'haurien d'emprendre. Si les mesures, però, són ben explicades, amb dades i conceptes adequats, en el marc d'un projecte nacional inclusiu i obert, crec que es pot trobar perfectament un consens majoritari al seu favor.

· Quin futur li augura al català quan aquesta generació de jovent ja sigui adulta?

Tot depèn certament de com es facin les coses. El punt de partida no és fàcil però tampoc no vol dir que no ens en puguem sortir. Si hi ha intel·ligència i efectivitat en els poders públics i alhora fraternitat i comprensió entre les poblacions el català pot anar avançant en les funcions que li corresponen legítimament a Catalunya, i, per tant, tenir un futur estable no pas diferent del d'altres comunitats lingüístiques de talla semblant. El que és important és auscultar bé els significats socials i els sentiments de les poblacions i saber emprendre els discursos i les mesures adequats per fer evolucionar positivament la situació. Alhora caldrà també saber plantejar i obtenir dels poders públics les configuracions jurídicopolítiques més adequades que afavoreixin i no pas dificultin la consolidació del català com a llengua social comuna en una Catalunya d'orígens plurals.